

ANWB

Roofvogelgids

van Europa

Daniel Schmidt-Rothmund

Winfried Nachtigall

Theodor Mebs

Inhoud

Voorwoord 6

De roofvogels en valken van Europa in één oogopslag 8

Het leven van roofvogels en valken 10

- Verwantschappen 10
- Geslachtsdimorfisme 10
- Habitats 12
- Populatie dichtheid en territorium 12
- Jachtstijl en voedsel 13
- Voortplanting 17
- Trek 20

Roofvogels en valken beschermen 22

Roofvogels en valken waarnemen 26

- Roofvogels en valken op internet 27

Informatie over de soortbeschrijvingen 26

DE EUROPESE SOORTEN 30

Roofvogels

Visarend 32

Sperwers

- Grijze wouw 38
- Lammergier 42
- Aasgier 47
- Wespendief 52
- Slangenarend 58
- Monniksgier 62
- Vale gier 67
- Bastaardarend 73
- Schreeuwarend 77
- Dwergarend 82
- Steenarend 87
- Havikarend 94
- Steppearend 98
- Keizerarend 102
- Spaanse keizerarend 106
- Steppekiekendief 109

- Blauwe kiekendief 112
- Grauwe kiekendief 117
- Bruine kiekendief 123
- Havik 129
- Sperwer 137
- Balkansperwer 144
- Rode wouw 148
- Zwarte wouw 154
- Zeearend 161
- Ruigpootbuizerd 169
- Buizerd 174
- Arendbuizerd 181

Valken

- Smelleken 184
- Roodpootvalk 188
- Boomvalk 193
- Eleonora's valk 199
- Slechtvalk 204
- Giervalk 211
- Sakervalk 216
- Lannervalk 222
- Torenvalk 226
- Kleine torenvalk 235

Jonge vogels vergeleken 240

Nawerk 242

- Literatuur 242
- Register 247
- Dankwoord 248
- Fotoverantwoording 248

Voorwoord

Het was voor dr. Theodor Mebs een grote vreugde toen hij begin jaren zestig in contact kwam met Kosmos-Verlag in Stuttgart en uiteindelijk in 1964 zijn eerste natuurgids over Europese roofvogels kon schrijven. Op dat moment ging het niet goed met deze groep vogels, omdat er in bepaalde periodes van het jaar nog op sommige soorten gejaagd mocht worden. Alle roofvogels in Europa zijn nu wettelijk beschermd. Men heeft erkend dat roofvogels belangrijke onderdelen van de levensgemeenschappen in de natuur zijn en het tegelijkertijd, als zogenoemde 'bio-indicatoren', mogelijk maken om conclusies te trekken over de toestand van ons milieu.

Zo werd de slechtvalkenpopulatie in Europa tussen 1965 en 1975 met uitsterven bedreigd en was er weinig hoop om ze te redden. In slechts twee decennia was de broedpopulatie in zowel Europa als Noord-Amerika met ongeveer 90% afgenomen. De belangrijkste oorzaak was blootstelling aan biociden, bijvoorbeeld gechloreerde koolwaterstoffen zoals DDT, Dieldrin en HCB, die werden gebruikt voor insectenbestrijding en zaadbehandeling. Het gevaar van deze stoffen werd pas volledig erkend nadat er intensief onderzoek werd gedaan naar de oorzaken van de catastrofe achteruitgang van de slechtvalkenpopulatie. Dit heeft er in belangrijke mate toe bijgedragen dat het gebruik van deze biociden nu in alle Europese landen is verboden. Sindsdien zit de slechtvalk weer in de lift. Ook de populaties van de sperwer, de visarend en enkele andere soorten, die ook sterk waren afgenomen als gevolg van de biociden, konden zich herstellen.

Met dit in het achterhoofd werd het boek over de 'roofvogels van Europa' in 1988 volledig herzien door Theo Mebs. Al daarvoor waren er veel nieuwe werkgroepen op regionaal, nationaal en internationaal niveau die zich actief bezighielden met het onderzoek naar de bescherming van roofvogels. Het beschrijven van hun resultaten en het ondersteunen van hun werk waren de hoofddoelen van deze Kosmos-natuurgids.

Een tweede druk van de herziene uitgave verscheen in 1994, omdat de politieke situatie in Europa inmiddels zo veranderd was dat alleen al om die reden een herziening van dit boek noodzakelijk was. Theo Mebs had door veel contacten met

gespecialiseerde collega's in de afzonderlijke landen veel nieuwe cijfers gekregen over de broedpopulaties van roofvogels en valken.

Bij het vergelijken van de geactualiseerde populatiecijfers met de eerdere waarden werd voor sommige roofvogelsoorten een positieve ontwikkeling geconstateerd. Dit kwam deels door nauwkeuriger onderzoek, maar deels ook door daadwerkelijke toenames als gevolg van succesvolle beschermingsmaatregelen.

Ondanks deze positieve ontwikkelingen kan echter niet over het hoofd worden gezien dat veel soorten roofvogels nog steeds worden bedreigd in hun broedpopulaties, zowel in Europa als in de rest van de wereld. Directe en indirecte menselijke ingrepen in het klimaat en in habitats leiden tot grote verliezen aan biodiversiteit.

Na het verschijnen van de derde editie in 2002, presenteerde Theo Mebs in 2012 weer een nieuwe versie om in deze vierde editie veel innovaties in het roofvogelonderzoek in Europa te presenteren. Zo was er veel nieuwe kennis verkregen uit satellietmetrie.

Na een lang en bevredigend leven stierf dr. Theodor Mebs in 2017 op 87-jarige leeftijd. Al meer dan 50 jaar was zijn werk voor veel lezers een zeer populaire kennismaking met roofvogels. Theo Mebs wilde altijd dat dit boek veel nieuwe vrienden zou opleveren voor roofvogels en valken en dat het de beschermingsmaatregelen voor hen zou versterken. In die zin vatten we ook onze inspanningen op om zijn werk voort te zetten met deze nieuwe en bijgewerkte vijfde editie.

Daniel Schmidt-Rothmund & Winfried Nachtigall

Dit boek is opgedragen aan onze collega dr. Anita Gamauf († 2018), die een grote bijdrage heeft geleverd aan het onderzoek en de bescherming van roofvogels en valken. Ze zou co-auteur zijn van dit boek, maar is onverwachts overleden.

De roofvogels en valken van Europa in één oogopslag

Roofvogels hebben mensen altijd gefascineerd, vooral vanwege het bijzonder indrukwekkende aanzicht dat ze tijdens de vlucht bieden. Als 'heersers van de lucht' werden arenden (ook wel adelaars genoemd) een symbool van macht op wapenschilden en nationale emblemen. Roofvogels komen met meer dan 330 verschillende soorten voor over de hele wereld, maar in een zeer ongelijke verdeling. De overgrote meerderheid van de soorten (ca. 220) leeft in de tropische savannes en regenwouden, terwijl slechts 4 soorten broeden op de arctische toendra. Tot dusver zijn in Europa 39 soorten als

Een opvliegende slechtvalk laat sneeuw opwarrelen.

broedvogel geregistreerd. In termen van het zoölogische systeem vinden we vertegenwoordigers van 3 families (Pandionidae, Accipitridae, Falconidae) en 15 verschillende geslachten. De spreiding in lichaamslengte is groot: van het kleine smelleken met 26-33 cm, dat als broedvogel leeft in Scandinavische open landschappen, tot de enorme lammergier met 105-125 cm, die voorkomt in het hooggebergte van Europa. Met een eenvoudige classificatie kunnen 9 soorten (waaronder 6 valkensoorten) worden geïnclassificeerd als klein (ongeveer 30 cm), 22 soorten als middelgroot (50-60 cm) en 8 soorten als groot (vanaf 80 cm). De meerderheid van de Europese roofvogels leeft in verschillende soorten open landschappen, van akkerland en weidelandschap tot steppen en woestijnen, niet zelden tot op grote hoogte. Voornamelijk nabij het water leven slechts 3 soorten met visarend, zeearend en bruine kiekendief. Eleonora's valk is bijzonder gespecialiseerd: levend langs rotskusten, vooral van mediterrane eilanden, gebruikt hij de trek van zangvogels als bron voor zijn voedsel en dat van zijn jongen. Afhankelijk van de leefomstandigheden, dat wil zeggen voedsel, broedplaatsen, verstoringen en vervolging, variëren de broedpopulaties van de individuele soorten in omvang. De zeldzaamste soorten in Europa zijn de sakervalk met iets meer dan 500 paren en de lannervalk met ongeveer 600 broedparen. De twee meest voorkomende soorten zijn de torenvalk met ongeveer 0,5 miljoen en de buizerd met ongeveer 1,1 miljoen broedparen. Na tijden van kleine broedpopulaties als gevolg van vervolging door mensen en negatieve invloeden van milieutoxines, gaat het momenteel weer beter met de meeste Europese roofvogels. Volgens BirdLife International vertonen 25 van de 39 Europese soorten stabiele of toenemende broedpopulaties; de ontwikkeling van 5 soorten is onbekend en 9 soorten laten populatiedalingen zien. Europa heeft een andere betekenis als leefgebied in een globale vergelijking voor de individuele soorten. Wespindief, Balkansperwer, Eleonora's valk, rode wouw en Spaanse keizerarend leven met meer dan 75% van hun wereldwijde populaties in Europa. Bij het vergelijken van de regio's van Europa zijn Zuid- en Oost-Europa het belangrijkste. Enerzijds komen hier de meeste soorten voor en anderzijds de meeste soorten met het grootste populaatieaandeel binnen Europa.

Vale gieren op hun rustplaats op een richel.

Het leven van roofvogels en valken

Verwantschappen

Vanwege moleculair-genetische verschillen benoemt het zoölogische systeem de roofvogels (Accipitriformes) nu als een orde waarin de familie van visarenden (Pandionidae) naast de familie van sperwers (Accipitridae) staat. De valken zijn nu ondergebracht in een andere, aparte orde (Falconiformes), waartoe de familie van de Falconidae behoort. Tot een paar jaar geleden waren deze twee orden samengebracht in één orde, in het Nederlands roofvogels genoemd. Hieronder schrijven we voor de eenvoud meestal alleen over roofvogels of roofvogelsoorten, maar daarmee bedoelen we ook altijd de valken(soorten).

De valken verschillen van de roofvogels in hun lichaamsbouw en manier van leven, evenals in de volgende opvallende kenmerken:

- Aan de onderrand van de bovensnavel zit aan beide zijden een spits uitsteeksel, de zogenaamde 'valkentang', die tegenover een inkeping in de bovenrand van de ondersnavel staat. Hierdoor zijn de valken beter in staat om hun prooi te doden door die in de nek te bijten en de halswervels door te snijden.
- Bij valken is het neusgat rond en steekt in het midden een schotje uit. Bij de roofvogels daarentegen is het neusgat meer ovaal of spleetvormig.
- De rui van de handpennen (veren die de vleugelpunt vormen) verloopt bij de valken in een andere volgorde dan bij de roofvogels.
- Valken bouwen niet hun eigen nest, maar leggen hun geelbruine tot roodbruine eieren op een bestaande ondergrond, bijvoorbeeld in een oud nest van een andere vogelsoort of op de kale vloer van een richel of holte.

In tegenstelling tot de valken doden roofvogels hun prooi met een stevige greep met de scherpe nagels van hun klauwen. Alleen de gieren die zich voeden met dode dieren hebben stompe nagels. De snavel heeft scherpe snijranden waardoor stukken vlees uit de prooi kunnen worden gescheurd en pezen kunnen worden doorgesneden. Met hun krachtige snavel zijn de grote gieren in staat de dikke huid van karkassen open te scheuren.

Geslachtsdimorfisme

Bij de meeste roofvogelsoorten is het vrouwtje groter en zwaarder dan het mannetje, bij sommige soorten minder uitgesproken, bij andere meer. Dit heeft vooral te maken met de taakverdeling in het broedseizoen: het vrouwtje blijft enige tijd in het nestgebied voor het begin van de eileg en wordt door het mannetje van voedsel voorzien. Zij heeft dan voldoende vetreserves om eieren te leggen en uit te broeden en om voor de jongen te zorgen. Het kleinere en lichtere mannetje, dat zich vooral bekommert om de voedselvoorziening van het vrouwtje en dan ook nog de kleine jongen, moet daarom een zo lenig en succesvol mogelijke jager zijn. Hiervoor zijn iets kleinere lichaamsafmetingen een voordeel. Het verschil in grootte en gewicht tussen de geslachten is het meest uitgesproken bij die soorten roofvogels en valken die voornamelijk of bijna uitsluitend op vliegende —

Met zijn 'haaksnavel' is de havik het toonbeeld van een roofvogel.

Op het portret van deze slechtvalk is de 'valkentand' aan de onderkant van de bovensnavel goed te zien. In het ronde neusgat bevindt zich een schotje. Het oog is erg groot in vergelijking met de kop.

vogels jagen, namelijk de havik en de sperwer en de slechtvalk. Bij de sperwer weegt het vrouwtje tijdens het broedseizoen ongeveer twee keer zoveel als het mannetje.

Habitats

In het algemeen moet het leefgebied voldoende voedsel en geschikte broedplaatsen bieden. Met betrekking tot voedsel is de toegankelijkheid ervan van cruciaal belang. Het is belangrijk dat de aanwezige prooi ook gevangen kan worden. In dit opzicht spelen bijvoorbeeld de dichtheid van de vegetatie of de hoogte van een gesloten sneeuwdek een belangrijke rol als beperkende factoren. Terwijl de meeste soorten roofvogels afhankelijk zijn van open terrein om te jagen, hebben sommige andere soorten (bijvoorbeeld havik en sperwer) een landschap nodig dat rijk is aan dekking, zodat ze prooiën zo ongezien mogelijk kunnen achter-

volgen om te profiteren van het verrassingseffect. Bij het kiezen van een broedplaats zijn sommige soorten flexibel, terwijl andere soorten specifieke eisen stellen.

Populatiedichtheid en territorium

De populatiedichtheid is afhankelijk van de kwaliteit van het leefgebied en de hoeveelheid beschikbaar voedsel. Afhankelijk van de populatiefluctuaties van de belangrijkste prooi-soorten (bijv. woelmuizen), vertoont de populatiedichtheid (van bijv. buizerd en torenvalk) overeenkomstige schommelingen in de loop van meerdere jaren. Ook moet er rekening mee worden gehouden dat als er een tekort aan voedsel is, een deel van de paren niet broedt. Het gebied dat wordt verdedigd tegen soortgenoten wordt in de strikte zin van het woord een territorium genoemd. Voor sommige soorten is dit alleen de nabijheid van het nest. Daarnaast worden

Tijdens de graanoogst worden de voorheen dichtbegroeide gebieden plotseling blootgelegd. Hierdoor is er een grote voorraad voedsel beschikbaar. Jagende zwarte wouwen en ooievaars maken hier van de gelegenheid gebruik.

Een zwarte wouw vangt vliegende grote groene sabelsprinkhanen tijdens het dorsen van graan.

indringers vaak alleen uit het territorium begeleid. Sommige soorten zijn echter erg territoriaal en verjagen soortgenoten zelfs nog verder weg van het nest. Andere soorten leven in groepen en broeden soms als een kolonie dicht bij elkaar. In ieder geval moet het leefgebied dat voor een paar als jachtgebied beschikbaar is, groot genoeg zijn om voldoende voedsel te bieden voor het succesvol grootbrengen van jongen. De jachtgebieden van naburige paren kunnen elkaar gedeeltelijk of, in het geval van koloniebroeders, geheel overlappen.

Jachtstijl en voedsel

De optimale aanpassing van de verschillende roofvogel- en valkensoorten aan hun omgeving komt goed tot zijn recht in de manier waarop ze vliegen en jagen om voedsel te verkrijgen. Ze hebben allemaal een uitstekend gezichtsvermogen en kunnen hun prooi van grote afstand waarnemen. Bij sommige soorten, bijvoorbeeld de kiekendieven, is het gehoor goed ontwikkeld, zodat ze prooien op basis van hun vocalisaties zelfs in dichte vegetatie kunnen lokaliseren.

Nadat de visarend in het water is ondergedoken, moet hij zich met zware vleugelslagen uit het water tillen en vervolgens de kronkelende vis achter zich aan trekken.

Visarend vliegt op met een gevangen vis.

De gieren- en arendsoorten, die al zwevend en profiterend van thermiek grote gebieden afzoeken op voedsel, hebben zeer lange en brede vleugels waarmee ze bijzonder goed in staat zijn te zweven. Hierdoor kunnen ze op een energiebesparende manier grote gebieden doorzoeken, waarbij ze regelmatig aas opsporen, oftewel dieren die al dood zijn. Daarentegen zijn de lange vleugels van de valken die in de open lucht op vliegende vogels of insecten jagen smal en spits. Ze achtervolgen hun prooi, soms over grote afstanden, en kunnen enorme snelheden ontwikkelen, vooral bij stortduiken vanaf grote hoogte.

De 'korteafstandsjagers' van landschappen met veel dekking, dus havik en sperwer, zijn met rela-

tief korte en brede vleugels en een lange staart zeer wendbaar in de vlucht en kunnen vanaf de start over korte afstanden hoge snelheden bereiken. Bijzonder opmerkelijk zijn hier de optimale aanpassingen van de visarend aan zijn voedselverwerving, vissen, zowel in lichaamsbouw als in de manier van jagen (zie blz. 32).

Hoewel sommige roofvogelsoorten zeer gespecialiseerd zijn in hun dieet (bijvoorbeeld de visarend), hebben de meeste soorten een breed scala aan prooien die ze kunnen gebruiken, afhankelijk van de lokale en seizoensgebonden omstandigheden. In de regel vormen die diersoorten van een bepaalde grootteklasse die op een gegeven moment bijzonder veel voorkomen de belangrijkste prooi.

The background of the slide is a close-up photograph of green leaves and thin brown branches, likely from a tree or shrub. The leaves are vibrant green and have a serrated edge. The branches are thin and brown, with some small buds or flowers visible. The overall image has a soft, natural feel.

De Europese soorten

Visarend

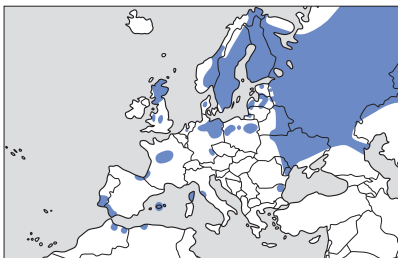
— *Pandion haliaetus*

**OSPREY – BALBUZARD PÊCHEUR –
FISCHADLER – AGUILA PESCADORA**

LENGTE: ca. 60 cm

SPANWIJDTE: ca. 160 cm

GEWICHT: ♂ ca. 1500 g, ♀ ca. 1800 g

VOORKOMEN IN MIDDEN-EUROPA Als broedvogel voornamelijk in het noordoosten van Duitsland en Polen. In 2018 broedden meer dan 730 paren in Duitsland, waarvan bijna de helft in Brandenburg, gevolgd door Mecklenburg-Voor-Pommeren, Saksen, Saksen-Anhalt, Nedersaksen, Beieren, Sleeswijk-Holstein en Thüringen. Voor Polen wordt de broedpopulatie geschat op minder dan 50 paren. Sinds kort broedt de visarend ook in Nederland met 2 paren in 2019. In de rest van Midden-Europa is de visarend een regelmatig doortrekker in het voorjaar (eind maart tot begin mei) en de nazomer (half augustus tot begin oktober). Visarenden brengen vaak meerdere weken door bij visvijvers of andere visrijke wateren, vooral in de nazomer. Daar kan het voorkomen dat visarenden de zomer doorbrengen van april tot au-

gustus; dit zijn bijna altijd nog niet geslachtsrijpe dieren (in hun 2e of 3e levensjaar).

WAARNEMEN Veel visarenden broedden aan de Müritzsee in Mecklenburg-Voor-Pommeren, ten zuiden van de stad Waren. Daar nestelen ze op masten van hoogspanningslijnen en vanuit het stadje Federow kun je verschillende nesten zien. In het broedseizoen (april tot juli) zijn de visarenden goed te zien als ze met prooi naderen. Er is ook een broedplaats in Beieren aan de Großer

ad.

ad.

Mannetje visarend staat biddend in de lucht om een vis in het water te zoeken.

Rußweiher bij Eschenbach/Oberpfalz, die erg mooi is om vanaf een observatiestation op een paar honderd meter afstand te bekijken – zonder te storen. Ook bij het Steinhuder Meer in Nedersaksen zijn visarenden goed te observeren vanaf een fietspad bij het nest zonder de vogels te storen. In Nederland broedt visarend in de Biesbosch.

KENMERKEN In de vlucht is de visarend te herkennen aan zijn zeer lange en smalle, meestal licht gehoekte vleugels en vooral aan de witte onderdelen. Het verenkleed is aan de bovenzijde donkerbruin. De witte kop met een donkere oogstreep naar de nek is opvallend gestrekt in de vlucht, terwijl in rust vaak een kuif omhoog komt op de ach-

terkop. De gebandeerde staart is iets korter dan de breedte van de vleugels. Frequent bidden boven water en stortduiken is ook typisch. Vrouwtjes en jonge vogels hebben meestal een donkere borstband. Bovendien zijn bij jonge vogels de kruin en nek min of meer donker gestreept, terwijl aan de bovenzijde van de vleugel de lichte zomen van de dekveren zichtbaar zijn.

GELUID Op de broedplaats klinken heldere 'jip-jip-jip' en 'kjuuk-kjuuk-kjuuk'-klanken.

VERSPREIDING Als kosmopoliet leeft de visarend in 4 ondersoorten op alle continenten met uitzondering van Antarctica, maar in zeer verschillende dichtheden. Hij broedt in Noord- en Oost-

Na een maaltijd wordt de ontlasting met opgeheven staartveren uitgescheiden.

Europa en in Azië tot aan de Stille Oceaan, in Indonesië en aan de kusten van Australië, aan de noordelijke kusten van Afrika en in Noord- en Midden-Amerika. Het Europese aandeel in de wereldwijde distributie wordt geschat op 14%.

BIOTOOP Visrijke, grote meren en baaien, voornamelijk omgeven door bos, evenals rustige rivieren in het binnenland en beboste of rotsachtige gebieden aan de kust.

POPULATIEDICHTHEID EN TERRITORIA In zeer gunstige habitats kan de vestigingsdichtheid vrij hoog zijn. Zo broeden er bijvoorbeeld 20 paren in het Müritznationalpark (Mecklenburg-Voor-Pommeren) op een oppervlakte van 126 km², meestal met een afstand van slechts 250 m tot de naaste buur (komt overeen met de afstand tussen de hoogspanningsmasten waarin ze nestelen). Territoriaal gedrag is meestal slecht ontwikkeld. Gewoonlijk is de populatiedichtheid 2-3 paren per 100 km². Telemetriestudies brachten jachtgebieden aan het licht met een oppervlakte van 20-100 km².

JACHTSTIJL EN VOEDSEL De visarend jaagt

bijna uitsluitend op vis (met een gemiddeld gewicht van rond de 300 g). Qua lichaamsbouw is hij zeer goed aangepast om gladde vissen vast te houden: de buitenste tenen van de klauwen kunnen naar achteren worden gedraaid, zodat 2 tenen naar voren en 2 naar achteren wijzen; de zolen van de tenen hebben zeer ruwe schubben (zie foto; de spitse nagels van de klauwen zijn erg lang en bijna halfmond). De vlucht over een watermassa wordt herhaaldelijk onderbroken door te bidden. Zodra de arend een vis heeft gespot onder het wateroppervlak, stort hij met ingevouwen vleugels en uitgestrekte klauwen bijna verticaal in het opspattende water, verdwijnt er vaak helemaal in om direct daarna – als het hem gelukt is – weer op te vliegen met een kronkelende vis in zijn klauwen, schudt zichzelf uit zodat de druppels rondvliegen, en vliegt met zijn prooi naar zijn plukplaats of het nest.

VOORTPLANTING Seksuele volwassenheid wordt bereikt op een leeftijd van 3-4 jaar. Omdat de partners van een paar elk voorjaar terugkeren naar de broedplaats van het vorige jaar – zij het

Visarend stijgt op uit het water met prooi (een brase).

niet tegelijkertijd – broeden ze meestal steeds weer samen. Direct na aankomst (in Midden-Europa eind maart) beginnen de baltsvluchten hoog in de lucht.

In Midden- en Noord-Europa wordt het nest meestal gebouwd in de top van een oude boom (vaak een den), maar in het Middellandse Zeegebied en langs de kusten van de Rode Zee wordt het meestal op een rotsrichel gebouwd en af en toe op de grond. Na jarenlang gebruik kan het nest een machtige constructie worden. Kunstmatische nestplatforms in bomen en in hoogspannings-

masten worden vaak als broedplaatsen geaccepteerd. In Duitsland bevindt zich ongeveer 75% van alle nesten in zulke hoogspanningsmasten.

BEGIN VAN DE LEG Eind april.

LEGSELGROOTTE Meestal 3, zelden slechts 2 of 4 eieren (61×46 mm; 73 g), die op een witte ondergrond fraai donkerroodbruin en asgrijs gevlekt zijn.

LEGINTERVAL 2 dagen.

BROEDDUUR 38 dagen. Het broeden geschiedt voornamelijk door het vrouwtje, dat door het mannetje van prooien wordt voorzien en gedu-

Visarendvrouw bij het nest, dat bijna altijd bovenin en vrijliggend in een boomtop wordt gebouwd.

rende een korte tijd tijdens het broeden wordt afgelost, terwijl het vrouwtje de prooi consumeert. Ook tijdens het grootbrengen van de jongen brengt het mannetje het voedsel voor het hele gezin, terwijl het vrouwtje de jongen voert en bewaakt. Op een leeftijd van 54-60 dagen kunnen de jongen vliegen, maar gedurende een paar weken blijven ze terugkeren naar het nest, dat dient als een overdrachtpunt voor de prooi.

REPRODUCTIERATIO Gewoonlijk 1,8 uitgevlogen jongen per paar per jaar.

OVERLEVINGSRATIO Van de uitgevlogen jongen ca. 60 % in het 1e levensjaar, van de adulte vogels ca. 85 %.

HOOGSTE LEEFTIJD Bijna 27 jaar in de vrije natuur, bevestigd door ringgegevens.

TREKGEDRAG De visarend is een uitgesproken trekvogel die vooral overwintert in West-Afrika (ten zuiden van de Sahara), soms ook in het Mid-

dellandse Zeegebied. Najaarstrek van augustus tot oktober met een piek medio september; keert terug van half maart tot begin mei met een piek in de eerste helft van april. Vogels die nog niet geslachtsrijp zijn, komen in mei.

POPULATIECIJFERS IN EUROPA De totale populatie visarenden in Europa wordt momenteel geschat op ten minste 10.500 paren (8400-12.300 paren). De belangrijkste populaties zijn te vinden in Noord- en Noordoost-Europa met meer dan 5500 paren, op de tweede plaats komt Oost-Europa (Europees Rusland met meer dan 3000 paren).

BEDREIGINGEN De IUCN beschouwt de soort als 'niet bedreigd'. De visarend is in Europa in aantal toegenomen, met grotere populaties in bevolkte gebieden en verdere spontane expansie (o.a. in Nederland sinds 2018) en door herintroductieprojecten in Engeland, Spanje, Portugal, Italië en Zwitserland.

De veldgids voor het herkennen van roofvogels

Roofvogels fascineren door hun ongewone jachtstijl, hun vliegmanoeuvres en hun spreekwoordelijke scherpe ogen. Maar hoe herken je de verschillende soorten? In deze gids zijn alle kenmerken van de 39 roofvogelsoorten in Europa overzichtelijk en eenvoudig terug te vinden.

- de meest uitgebreide roofvogelgids: zeer uitvoerige beschrijvingen over habitat, verspreidingsgebied, jachtstijl, broedgedrag en meer
- rijk geïllustreerd met meer dan 300 kleurenfoto's, tekeningen en verspreidingskaarten
- omslagflappen met alle vliegbeelden overzichtelijk weergegeven

9 789043 942874

www.kosmosuitgevers.nl

**KOS
M•S**

NUR 538 / 435
Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen

Vogelbescherming
NEDERLAND

